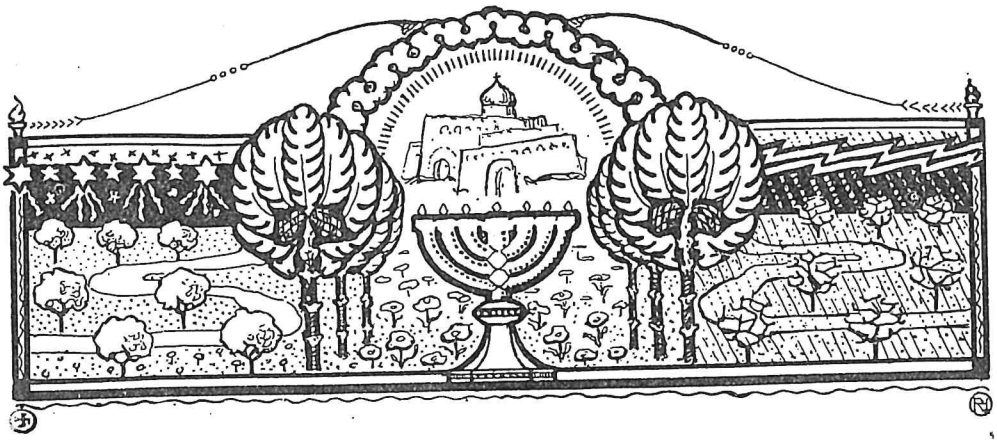

Folkkyrka eller föreningskyrka?

Några ord om vår folkkyrkoforms religiösa värde.

Av *Gustaf Aulén.*

DET är aldrig formerna utan livet självt som är huvudsaken. Det väsentliga är icke de yttre former, i vilka det kristna livet leves, utan själva detta kristna trosliv. Men därför är det dock ingalunda likgiltigt huru de yttre formerna äro beskaffade. Ty den ram inom vilken livet leves, den byggnad i vilken det bor inverkar i mångahanda måtto och trycker sin prägel på själva livet.

Vi ha all anledning till dylika reflektioner, när vi ställa oss inför frågan om de olika kyrkoformerna och deras betydelse för det kristna livet ibland oss. Här skall något talas om tvenne skilda huvudtyper, som jag betecknar med orden folkkyrka och föreningskyrka. Jag kommer därvid att beröra aktuella och omdebatterade frågor, frågor som under tidernas lopp rört upp mycket damm och väckt mycken split de kristne emellan. Detta sistnämnda — att dessa frågor ofta nog visat sig vara frågor som söndrat de kristne — kunde göra en betänksam mot att röra vid dem. Ty tiden är ju nu mer än någonsin sådan, att den manar till endräkt och sammanhållning mellan alla som vilja vara kristna. Men det är nu en gång så, att problemen finnas där — såsom vi nogsamt känna det i våra dagars Sverige — och det är helt enkelt icke möjligt att gå ur vägen för dem

och lämna dem åsido. Det jag här vill säga, avser icke att tjäna striden. Det avser blott att söka belysa de båda olika kyrkoformernas egendomliga karaktär. I själva verket kan saken endast gagnas därav, att vardera typen söker att bättre förstå både sig själv och den andra typen. Härtill vill jag gärna bidraga och därmed söka tjäna både klarhetens och samförståndets sak.

I.

Det torde svårligen kunna förnekas, att vi ofta vid kyrkofrågornas behandling möta en oklarhet som är rent frapperande. Den ger sig tillkänna redan i de termer som begagnas eller m. a. o. däri att samma slagord — såsom t. ex. ordet frikyrka — gärna brukas i helt olika bemärkelser. Rubriken här ovan begagnar uttrycken folkkyrka och föreningskyrka. Det är som oftast tvenne andra ord som nyttjas, när kyrkofrågorna debatteras ibland oss — nämligen statskyrka och frikyrka. Det är emellertid med full avsikt och i klarhetens intresse, jag här valt de båda andra nyss nämnda uttrycken: folkkyrka och föreningskyrka. Både uttrycket statskyrka och uttrycket frikyrka är nämligen ofta mera ägnat att förvirra än att klargöra. Det finnes i varje fall många väsentligt olika former av s. k. statskyrkor. Vi tala numera ofta om den svenska statskyrkan. Och jag har för min del ingenting emot att kalla vår svenska kyrka med detta namn. Jag ser ingenting vanhedrande eller förklenande däri att en kyrka lever i förbindelse med staten. Detta är en rent yttre organisationsfråga. Allt beror här på hurudana förhållandena f. ö. äro, på hurudan staten är och hurudana förbindelserna närmare äro beskaffade. Nära förbindelser kunna vara till stort gagn, men situationen *kan* ock vara sådan att de bli till mycken skada. Ja rentav outhållbara.

Två saker måste vi iakttaga på tal om statskyrkobegreppet. Dels det redan nämnda: att det finns mycket olika former av statskyrkor. Så äro t. ex. Danmarks och Norges och även den engelska kyrkan statskyrkor i väsentligt högre grad än vår svenska. Man kan understundom vara tveksam om, när man med rätta skall begagna ett sådant uttryck som statskyrka. Frågan är när förbindelsen med staten blir så svag att uttrycket blir rent missvisande. Här blir det nämligen alltid fråga om ett mer eller mindre. Man kan i själva verket icke tänka sig några kyrkosamfund, som icke skulle ha några som helst förbindelser med staten. Nu för tiden mindre

än någonsin. Den nutida staten kan nämligen — såsom vi väl känna till — icke avstå från att ha åtminstone *någon* kontroll över vad som försiggår inom dess område. Och detta gör att begreppet statskyrka faktiskt blir ett ganska svävande begrepp.

Men det är ännu en sak, som vi här måste observera och som i själva verket är långt viktigare. Återgå vi t. ex. till vår svenska kyrka, så är hennes förbindelse med staten, hennes karaktär av att vara statskyrka — om vi nu vilja kalla henne så — icke det som är mest karaktäristiskt, mest avgörande och konstitutivt för henne. Vi ha icke sagt vad som är det mest utmärkande för henne blott därigenom att vi kalla henne för en statskyrka. Det låter sig m. a. o. väl tänkas att förbindelsen med staten kan lossas och bli vida svagare än vad den för närvarande är, utan att hon därför förlorar det som framför allt utgör hennes egenart. Detta som alltså skulle vara som mest karaktäristiskt, konstitutivt karaktäristiskt för henne, som mest av allt präglar och bestämmer hennes typ vill jag uttrycka med ordet *folk*kyrka. Jag skall i det följande närmare söka skildra vari detta karaktäristiska består. Här vill jag blott inledningsvis fästa uppmärksamheten på, att jag med folkkyrka alltså menar något mera omfattande än med statskyrka. En folkkyrka kan vara vad man kallar statskyrka, men bandet med staten kan lossas så pass mycket, att man ej gärna längre vill kalla den för statskyrka, utan att man därför upphör att kalla kyrkosamfundet för folkkyrka.

Ingenting är därför oriktigare än när man, från olika utgångspunkter, kan hitta på att säga, att den svenska kyrkan skulle vara blott och bart en statsinstitution, en gren av statens verksamhet, sidoordnad med annan statlig verksamhet, att den skulle ha sitt upphov från staten och därför också kunna upphävas av staten. Intet kan ha mindre fog för sig än dylika läror, som stundom förkunnas dels från s. k. frikyrkligt och dels från kyrko- och kristendomsfientligt håll. En sådan uppfattning strider grundligen mot verkligheten själv. Vår svenska kyrka har ingalunda kallats till liv genom något statens maktspråk eller överhuvud genom något statens initiativ; utan genom Guds ords förkunnelse och sakramentens förvaltning har den kommit till stånd, och Guds evangelium är det också som håller den vid liv. Dess grund lades när Ansgarius för mer än tusen år sedan begynte en Guds ords förkunnares verk i vårt land. När skarorna döptes och kristnades och templen restes överallt i våra bygder, kom den svenska kyrkan till såsom en

gren av den allmänneliga kristna kyrkan. Sedan har denna kyrka under århundradenas lopp stått i mer eller mindre nära förbindelse med den svenska staten. Och detta har naturligtvis varit betydelsefullt nog på många vis, men hur betydelsefullt det varit, har det dock icke varit det avgörande och väsentliga, icke det som gjort henne till kyrka. Hon står icke och faller icke med detta att förbindelsen med statsmakterna är av särdeles intim art eller lossas.

Jag har härmed motiverat varför jag icke vill begagna termen statskyrka om den ena av de två kyrkotyper, som vi här skulle ställas inför, utan hellre — i brist på bättre — använder mig av termen folkkyrka. Jag vill nu ytterligare motivera varför jag icke begagnar mig av ordet frikyrka för den andra typen. Till att undvika detta uttryck har jag i själva verket ännu starkare skäl. Det finnes få ord som åstadkommit större villervalla i diskussionen om de kyrkliga frågorna än uttrycket frikyrka. Detta därför att ordet är mångtydigt och som oftast tages i åtminstone två mycket skilda bemärkelser. Och när dessa sammanblandas, blir resultatet en grundlig förvirring. Med frikyrka kan man nämligen dels mena en kyrka av folkkyrkotyp som blivit i möjligaste mån löst från förbindelsen med statsmakten. Det som sammansättningsdelen *fri* skall uttrycka är då närmast frihet i förhållande till staten. Och det *kan* då som sagt mycket väl vara fråga om en kyrka av folkkyrkotyp. Men man kan också med frikyrka mena något helt annat, nämligen en kyrka som får sin karaktär därav, att kyrkan uppkommit genom en fri förening av människor, som gjort besläktade eller likartade religiösa erfarenheter. Tonvikten kommer då att ligga på att det är besläktade själar, som samman-

N. J. O. H. Lindström, f. 1842, † 1916.
Biskop i Växjö stift 1894—1916.

sluta sig i *fri* förening. Och detta blir en helt annan typ än den som jag i det föregående kallat för folkkyrkotypen. För denna kristna samfundstyp vill jag i det följande — liksom jag gjort vid flera föregående tillfällen, då jag haft anledning uttala mig i hithörande frågor — i klarhetens intresse begagna det långt mer expressiva ordet *föreningskyrka.* Vi vilja nu söka komma kyrkofrågan in på livet och se saken icke bara utifrån, utan inifrån genom att söka klargöra för oss, vad som karaktäriserar dessa båda olika kyrkotyper: folkkyrkan och föreningskyrkan. Vi vilja se vad vardera s. a. s. står för oss, vad som utgör varderas religiösa styrka — och svaghet.

II.

Vad är det då som en kyrka av »folkkyrkotyp» står för? Vad är dess religiösa grundidé? Vad vill den säga genom den samfundsform i vilken den uppträder? Vad förkunnar den genom själva sin konstitution? Frågan är ej oberättigad, ty samfundsformen, konstitutionen är redan den en förkunnare, som visserligen icke är högljudd, men som dock genom att ständigt och jämt åskådliggöra ett och detsamma utövar ett säkert och oundvikligt inflytande.

Ja, det folkkyrkan genom själva sin anläggning predikar, det är närmast och i första hand vad de gamle med ett vackert ord kallade *Guds förekommande nåd.* Kyrkan har en vittfamnande anläggning. Den vill, såvitt på den beror, famna alla, innesluta alla inom sin livs-sfär. Och detta — vi vilja kalla det — universalistiska drag kommer som allra klarast till uttryck därigenom att den medvetet bygger på barndopets grund. Den vill möta de små redan från deras livs begynnelse och giva dem hemortsrätt inom sitt samfund. Denna deras rätt vilar icke på människors omdöme om att de kunna vara lämpliga medlemmar i en kyrka, utan på den kärleksvilja som kom till uttryck i Hans ord, som sade om de små barnen: sådana hörer Guds rike till. M. a. o.: Evangeliet går sin gång fram genom tiderna och släkterna och söker därunder att nå så *långt som möjligt* och så *djupt som möjligt.* Det bygger upp en kyrka, som icke vet eller vill veta av några andra gränser än dem, som — fördolt för människoögon — dragas av evangeliets egen makt att verka och göra sig gällande i människosjälarna.

Den kyrka, som vilar på denna grundval och har denna karaktär, måste framför allt annat i allt sitt görande och låtande bära den

öppnade fadersfamnens prägel. En sådan kyrka kan — om hon eljest vill vara sitt eget ideal blott i någon mån trogen — icke vara så rädd för någonting som därför att hon skulle komma att stänga dörren till för någon som eljest kunnat taga emot en enda smula från Guds rika bord. Evangeliets ord att Gud låter sin sol uppgå över goda och onda och låter regna över rättfärdiga och orättfärdiga — är ock hennes lösensord.

En folkkyrka måste — icke på grund av några beräkningar utan — på grund av sin egen natur vara *fjärran från all exklusivitet.* Hon beflitar sig på intet sätt om att draga några snäva, ja ej ens några fasta gränser kring sina medlemmar. Hon vet, att evangeliet innerst är ett och detsamma och att det med alla de olika människorna uträttar ett och detsamma. Men hon vet också, att detta evangelium har mångfaldiga olika vägar till ett människohjärta, samt att det finnes otaliga grader och stadier när det gäller den makt, som Kristi ande utövar i själarnas värld. Alla möjligheter må vara tillgängliga och alla vägar öppna.

Ännu ett viktigt drag må vi observera. Jag tänker på kyrkans förhållande till allt det vi sammansluta under det vittfamnande ordet kultur. Allt detta kan omöjligen vara någon likgiltig sak för en folkkyrka. Hon vet väl, att det som evangeliet först och sist vill är att tränga in i och behärska de många olika människosjälarna. Att det först och sist är själen och Gud som saken gäller. Men *just därför* att så är, ser och förstår hon väl vikten och nödvändigheten av att hela den andliga, kulturella, sociala atmosfär, i vilken människorna leva och hava sin varelse, i möjligaste mån får präglas av den kristna andan. Vad Jesus i liknelsen ville uttrycka med orden om surdegen, som genomsyrar hela degen — det är något som måste stå levande klart fram för ett kristet samfund, som besjälas av folkkyrkotankens anda. Det måste vara ett ständigt föremål för dess strävan, att t. ex. kristna grundtankar må få härska vid försöken att lösa de stora samhällsproblemen, vare sig det rör de olika klassernas eller de olika folkens mellanhavanden. Kristendomen måste med andra ord hävdas utåt — inför tidernas alla skiftande strömningar på de olika livsområdena. Det må se än aldrig så svårt och mörkt ut — uppgiften är dock sådan att den icke får eller kan släppas.

Vi ha stannat inför ett par drag, som måste sägas vara karaktäristiska för ett kristet samfund av folkkyrkonatur. Ett sådant samfund har med nödvändighet en universalistisk, vittfamnande

anläggning och prägel. Kyrkodörrarne stå på vid gavel — det måste hos en dylik kyrka återspeglas något av den *slösande* såningsman, som sådde icke bara i den goda jorden utan också bland törnena, på hälleberget och på vägen, där sådden förtrampades. Varför förfar den evangeliska folkkyrkan på detta sätt? Varför ställer den upp dörrarna på vid gavel så tillsynes oförlåtligt bekymmerslöst? Varför vidtar den icke bättre skyddsåtgärder för att stänga ute sådana som störa andakten under tempelvalven — om de icke göra något ännu värre? Jo därför att den tror på evangeliets makt och framför allt annat icke vill företaga sig något som kan skada, som kan lägga människogjorda hinder i vägen för evangeliets rika, outtömliga möjligheter. Kyrkan betraktas här i första hand såsom *evangeliets samfundsskapelse*. Evangeliet självt i dess stränghet och barmhärtighet är ytterst och djupast den makt som bygger kyrkan upp. Och detta skall då med nödvändighet komma till synes i hela kyrkans anläggning och gärning: *allt skall först och sist predika verkligheten av Guds oss alla sökande outgrundliga och outtömliga kärlek*. Häri ligger folkkyrkoformens religiösa värde.

Folkkyrkan kan te sig och måste te sig såsom ett högst blandat sällskap. Skulle ej gränserna dragas långt snävare? Kan man verkligen här tala om en Jesu Kristi kyrka? Är det icke blott fråga om en högst mänsklig institution — ingenting annat?

Nej. Hur stark kritik vi än tilläventyrs kunna ha anledning att rikta mot en folkkyrka, hur mycket vi än ha att invända mot hennes sätt att fylla sin uppgift — ja hur skröplig hon är — hon är dock aldrig blott och bart en mänsklig, utvärtes institution, ej t. ex. bara en statsinstitution — för så vitt nu folkkyrkan skulle vara förbunden med staten på något närmare sätt. Där finnes andra krafter med än de blott utvärtes och institutionella. Jag vill taga en bild för att åskådliggöra, hur det förhåller sig med folkkyrkan och detta som vi kallade Kristi kyrka. Vi kunna tänka på en transparent tavla. Vi ställa den mot ljuset och vi se något mera än förr — vi se just det som vi framför allt skulle se. Så är det med folkkyrkan. När vi se henne i den rätta belysningen, se vi att där äro andra krafter med än de blott mänskliga och institutionella: vi se hur Guds evangelium — vi kunde också säga Jesu Kristi ande — här är verksamt och uträttar sitt omskapande och förnyande verk. Och vi kunna då bestämma saken på följande sätt: Så långt som detta evangelium, denna ande här är verksam — såtillvida och precis så långt är folkkyrkan ingenting mindre än just en Jesu Kristi Kyrka.

Vi ha stannat inför folkkyrkans religiösa grundtanke och sökt se vari denna består. Blott en sak må tilläggas i detta sammanhang. Vi må fråga, vilka konsekvenser denna folkkyrkans religiösa grundtanke medför för folkkyrkans organisation. Om det nu ligger i en folkkyrkas natur att vilja vara sådan, som vi i det föregående antytt — vilka slutsatser kunna vi därav draga för denna kyrkas yttre former och ordningar?

Ja, vi kunna i själva verket omöjligen uppställa vissa givna lagar för denna organisation, som skulle gälla för alla tider och alla situationer. Det enda vi med full bestämdhet kunna säga är detta: en folkkyrkas organisation skall vara så beskaffad att den i varje tid, på varje ort och i varje särskild situation bäst gagnar evangeliets verksamhet, när detta syftar att nå så vitt som möjligt och så djupt som möjligt. Organisation och ordningar äro ej oföränderliga. Höjt över tidernas växlingar är endast ett: evangeliet självt. Om organisationer och ordningar gäller endast den nämnda regeln: de må vara sådana att de i de givna förhållandena bäst tjäna evangeliets sak — Guds herradömes sak. Hurudant en folkkyrkas förhållande till staten — från kyrkans sida sett — bör vara, måste alltså bero på den givna historiska situationen, på de faktiskt förefintliga förhållandena. Lika tydligt som det är, att den nära förbindelsen med staten i hög grad kan gagna kyrkans vittfamnande och djupgående strävanden, lika tydligt är å andra sidan, att, om staten icke skulle respektera kyrkans legitima syften, en intim förening skulle komma att förrycka karaktären av den verksamhet, som ovillkorligen måste få sin prägel av evangeliets egen anda. Och under de sistnämnda förhållandena måste det då

N. Lövgren, f. 1852, † 1920.
Biskop i Västerås stift 1900—20.

från kyrkans sida sett vara angeläget att lossa på förbindelsen med staten.

Vi ha nu emellertid också en annan kristen samfundstyp ibland oss, som äger en helt annan gestaltning än folkkyrkan — det är den som vi velat kalla *föreningskyrkan.*

Själva detta uttryck säger oss något om det som är denna samfundstyps innersta strävan och syfte. Den vill åstadkomma en *förening,* en intim sammanslutning — av vilka? Jo, av dem som veta sig förbundna genom besläktade eller hälst likartade religiösa erfarenheter. Detta är här själva nerven i samfundsbildningen. De som med allvar vilja vara kristna må sammansluta sig till gemensam uppbyggelse och gemensam verksamhet.

Det är en utbredd mening att kristna samfund, som bilda sig efter denna typ, skulle vara vad man kallar individualistiska. En sådan uppfattning är emellertid icke exakt, ja i själva verket direkt missvisande. Det är i varje fall icke någon individualistiskt samfundsfientlig opposition som tar sig uttryck i dylika samfundsbildningar. Det man vill är alls icke att ställa de enskilda kristna s. a. s. för sig själva, oberoende av samfund och oberoende av varandra, utan man vill tvärtom förena de enskilda kristne som gjort gemensamma erfarenheter i en helst synnerligen intim och nära gemenskap till inbördes styrka och uppbyggelse. Man kan alltså säga, att det dessa samfundsbildningar ha att invända mot samfund av folkkyrkotypen — bland annat — är det, att gemenskapen här icke är tillräckligt fast och intim. Man vill ha en mera sluten, en mer koncentrerad gemenskap och sammanhållning de kristne emellan.

Kyrkan tänkes alltså från denna synpunkt såsom en förening: den *uppgår* i att vara en förening mellan likasinnade. Förutsättningen för medlemsskap är att verkligen gemensamma eller åtminstone besläktade religiösa upplevelser och erfarenheter äro gjorda. Den största vikt måste från denna utgångspunkt läggas på att samfundets medlemmar verkligen äro medvetet personligt kristna människor. Och låt vara att man åtminstone i regel — men dock icke alltid — erkänner, att det är omöjligt att förskaffa sig och äga full visshet om medbrödernas sanna och oskrymtade kristlighet, så går givetvis organisationens tendens här ut på att i möjligaste mån hålla uppsikt över att gränserna kring samfundet bevaras oförkränkta.

Blott ännu ett karaktäristiskt drag vill jag fästa uppmärksamheten på innan vi övergå till att söka fixera, vari de båda så olika kyrkotyperna ha sin styrka och sin svaghet. Det ligger i sakens

natur att föreningskyrkan långtmera söker koncentration och slutenhet än den bäres av universalistiska strävanden. Den kan vara och är ofta expansiv. Men den är aldrig av naturen i ordets egentliga mening universalistisk. Den är expansiv, d. v. s. den driver mission och har i detta stycke ofta varit en föregångare och visat prov på stor kraft och uppoffring. Men den är å andra sidan alltför exklusiv för att vara universalistisk på det sätt som folkkyrkotypen är eller åtminstone måste vilja vara, om den är sitt eget ideal någorlunda trogen.

III.

Med det sist sagda ha vi emellertid redan berört frågan om var de båda samfundstyperna ha sina *starka och sina svaga sidor.*

Vi kunna då denna gång börja med föreningskyrkan. Först må emellertid sägas, att de två typer, om vilka här talas, möta i många olika variationer nästan ända från kristenhetens första dagar. De ha därvid ofta nog stått i stridsställning till varandra. Men de ha ock ofta till det gemensamma bästa kompletterat och rektifierat varandra samt modifierat ensidigheter, som eljest velat uppkomma.

Och det *kan* vara hälsobringande med ett dylikt utbyte — under *en* förutsättning, nämligen den, att det som hämtas från det andra hållet icke är dess svagheter. Ty vardera har nog med sin egen svaghet och sina egna risker.

Styrkan hos samfund, där föreningskyrkans typ dominerar, ligger först och främst däri att de varit och äro härdar för en stark och — ej alltid djup men — intensiv kristen fromhet. Det är svårt att överskatta de väckande och livgivande impulser, som utgått från dessa sammanslutningar kristenheten runt. Också måste betonas den styrka som ligger i dessa sammanslutningars intima och slutna karaktär. Enighet ger styrka heter ett gammalt ord, som gott kan bringas i åtanke inför dessa samfundsbildningar. Att denna intimitet och slutenhet i bröders gemenskap och inbördes förtrolighet har betytt en styrka inåt är påtagligt nog. Luther talade en gång om de kristnes inbördes samtal och broderliga tröstande såsom ett nådemedel vid sidan av evangelii predikan, dop och nattvard. Han hade rätt. Och detta nådemedel har i föreningskyrkorna rikeligen bevisat sin kraft. Denna styrka har också visat sig verksam utåt. Speciellt på en punkt, som redan är antydd, nämligen i missionen, i arbetet

för evangeliets spridning bland icke kristna folk. Från de föreningskyrkliga sammanslutningarna ha i detta avseende utgått synnerligen kraftiga impulser.

Men denna samfundstyp har också både sin begränsning och sina mycket påtagliga risker. Härom må ock ett ord sägas. Först och främst ligger det i sakens natur, att de samfund, som vila på denna grund, lätt skola få en viss exklusiv prägel. Är själva grundvalen den, att samfundet skall utgöra en förening av dem som gjort likartade religiösa erfarenheter, så är det naturligt nog, att tonvikten skall komma att läggas på att dessa erfarenheter verkligen äro likartade. Samfundet kommer gärna att präglas av en viss uniformitet. Följden blir lätt, alltför lätt, en viss f. ö. mycket i ögonen fallande snävhet mot andra kristna typer än den egna. Man har ofta nog förvånat sig över att samfund, som betona sin frihet med uttryck sådana som *fri*religiösa, *fri*kyrkliga o. s. v., visa sig äga en dylik snävhet, som ej gärna lämnar utrymme åt de många skiftande olikheterna, åt de skilda individualiteterna. I själva verket är detta alls ingenting att förvåna sig över. Det är tvärtom något som mycket intimt hänger samman med den grundsyn man har på det kristna samfundet. Den största risken är den, att man så lätt kan låta förleda sig till att oförbehållsamt döma även om det för människoögon mest fördolda. Så kommer man lätt att lägga människogjorda hinder för Guds rikes väg till själarne. De kunna känna sig utestängda och avvisade. Det är intet tomt tal, utan en hård verklighet, att just de människogjorda hindren kunna bliva nästan oöverstigliga hinder för Guds kärleks vägar till ett människohjärta.

Det finnes ock en annan stor risk, ja mer än en risk — en svaghet vid denna samfundstyp. När dess verksamhet går ut på att sammansluta enskilda människor i kristna brödraskap, vill man därmed mera skilja sig från världen än söka »övervinna världen.» Man har mindre blick för att kristendomen har en aldrig slappnande vilja i sig att vara surdegen, som genomsyrar hela degen, att, om jag så får uttrycka mig, ladda hela den andliga atmosfären med sin anda. I denna föreningskyrkans ställning ligger en oerhörd förenkling av problemet. Det är oändligt mycket lättare att nöja sig med en avskild förening av dem som ha likartade erfarenheter, än att ge sig i lag med och på allvar söka hävda kristendomens livsideal i tidens alla sociala, statsliga och kulturella problem. Och jag tänker att det vårt släkte upplevt på sistone mer än något annat lärt oss se både svårigheten och nödvändigheten av denna uppgift.

Folkkyrkotypen åter har — såsom det redan framgår av det föregående — sin *styrka* först och främst däri, att den genom hela sin konstitution, hela sin anläggning *ger uttryck åt Guds hjärtelag,* åt den öppnade fadersfamnen, åt den kärlek vilken — såsom Runeberg skrev — ej gör val ibland fallna mänskors tal.

Jag minnes ett tillfälle, då storheten i denna anläggning och detta ideal slog mig med särskild kraft. Det var vid en stor diskussion som år 1912 hölls i Uppsala mellan representanter för svenska kyrkan och de frireligiöse. I diskussionen sade en av de frireligiöses främste, Waldenström — för att därmed rikta ett dråpslag mot vad han med en föraktfull bimening kallade statskyrkan — följande ord: »Gå in i fängelserna och se dem som där finnas. Allesamman tillhöra de statskyrkan — — —. Finnas där då inga metodister, baptister eller frikyrkliga? Nej. Om en och annan kan det sägas: han var en gång baptist eller metodist eller frikyrklig. Men så föll han och blev utesluten ur församlingen. Sedan dess är han medlem i den svenska statskyrkan igen.» Mitt hjärta blev varmt när jag tänkte på prästen — »statskyrkoprästen» — som vandrar omkring därinne i fängelsecellerna med evangeliets allvar och evangeliets tröst. Och jag gladdes åt den moder kyrkan, som icke är snabb till att »utesluta», utan som, Mästaren lik, vill vårda sig även om de förvillade och fallna. Det som var ämnat som blodigt hån blev för mig ett äretecken.

K. H. G. von Scheele, f. 1838, † 1920.
Biskop 1885—1920.

Storheten i detta kyrkoideal ligger just däri, att en folkkyrka som är idealet trogen ingenting annat vill än detta: att evangeliet, att Jesu Kristi andes makt i nåd och dom må nå så vitt som möjligt och så djupt som möjligt, att evangeliet må ställas fram så öppet som

möjligt, så fritt tillgängligt som möjligt — utan alla stängsel, utan alla andra hinder än dem som finnas i det egna hjärtat. I den kyrka, som vilar på barndopets grund och har folkkyrkans vida anläggning, blir vårt medlemskap aldrig beroende av människors granskning eller av deras recept. Där ha vi vår hemortsrätt i Guds församling, så snart som vi eljest öppna vårt hjärta för Gud och hans rikes gåvor. Kyrkobyggnaden är byggd med gott utrymme för de mest skilda individualiteter. Här kan en stark samfundskänsla förenas med en sund individualism: den enskilde kan, när han så vill, sitta bakom en av kyrkans pelare, skyddad för alla närgångna människoögon, ensam och dock i de heligas samfund.

Mycket kunde här vara att säga — det viktigaste är dock detta: att en folkkyrka i hela sin anläggning och skapnad är en bild av — nej mera — ett uttryck av och ett verk av det evangelium, som vill, ovillkorligen vill nå så vitt, men också så djupt in i de enskilda själarnes värld som möjligt och som *just därför* ej heller — detta blir en konsekvens — vill dra sig undan från det vi kalla världen utan här vill låta sin andes kraft rena hela den andliga atmosfären, förnya och förvandla hela det samhälleliga och kulturella livet.

Riskerna, de ömma punkterna, svagheterna äro väl kända — visst icke bara av dem som stå en dylik folkkyrka emot, utan säkert i ännu högre grad av dem som vilja troget tjäna henne och hennes syften. Det är här som alltid så, att där styrkan är, där ligger ock svagheten på lur. Den vittfamnande anläggning, som bekymmerslöst öppnar alla dörrar, vilar på trons bekymmerslösa tillit till evangeliets egen inneboende kraft. Men trons bekymmerslöshet kan lätt ersättas av slöhetens bekymmerslöshet. Och därmed blir allt så helt annat än det skulle vara. Det har alltid varit en fara för en kyrka, som är byggd efter folkkyrkans typ, att stelna i formerna, och stelnar man i formerna, så hjälper det föga, om dessa vore än så förträffliga. Just därför att idealet är så stort, så högt, ja svindlande högt, blir kontrasten så mycket starkare mellan det som är och det som borde vara.

Detta är nu en sak, som också gäller uppgiften att stå för kristendomens sak utåt: att hävda den kristna andan inför alla de samhälleliga, sociala och kulturella frågorna. Det har framkommit många skarpa anklagelser i senare tider mot folkkyrkorna för att de så fruktansvärt misslyckats. Jag skall icke söka framdraga några förmildrande omständigheter eller söka utreda, när kritiken varit berättigad och när den måhända varit orättvis. Det finnes otaliga bevis

på att de som i särskild grad stå såsom kyrkornas representanter tungt känna både ansvar och skuld. Det värsta är här icke att misslyckas, men det värsta är om det kristna kravet ej klart förfäktas, och om den kristna anden ej är levande stark och obruten, om m. a. o. saltet mister sin sälta. Det går oändligt mycket lättare att övervinnas av världen än att övervinna världen.

Ännu en punkt vill jag peka på, medan vi hålla på med bristernas konto. Föreningskyrkorna vilja låta kyrkan uppgå i att vara en förening. Folkkyrkorna däremot ha ofta haft svårt att inse betydelsen av de smärre organisationerna och sammanslutningarna inom den stora vittspännande. Icke minst gäller detta om de folkkyrkor som, likt vår egen, haft lutherskt ursprung. Luther själv eftersträvade ju eljest att sådana mer intima sammanslutningar skulle komma till stånd. Ej för att ersätta kyrkan och låta kyrkan uppgå i dessa, men för att de skulle bli härdar för gemensam förtrolighet och uppbyggelse samt för energiskt och målmedvetet arbete. Mycken kyla har förnummits i folkkyrkorna och mycken kraft har förrunnit utan verkan, därför att denna sida av kyrklig gemenskap och organisation vårdslösats. Tilläggas må i sanningens intresse att sådana brister alltmer insetts och att försök gjorts till deras avhjälpande.

IV.

Dock — vi må ej längre uppehålla oss vid dessa frågor om förtjänster och brister hos de båda samfundstyper vi här tala om. Jag måste till sist säga något om deras ömsesidiga förhållande i denna krävande tid, och särskilt vill jag då tänka på vår svenska kyrka, på hennes läge och på de riktlinjer, efter vilka vi vilja gå framåt.

De båda typerna — folkkyrkans och föreningskyrkans — ha funnits vid sidan av varandra så gott som under hela kristenhetens livstid. Redan därav kunna vi sluta att de båda behövas för det hela och att de ha var sitt goda att ge åt kristendomens ena, gemensamma stora sak. De ha ock haft någonting att ge varandra. Av föreningskyrkotypen har folkkyrkotypen lärt att bättre förstå vad som ligger i det nådemedel, vår evangeliska bekännelse kallar de kristnes inbördes samtal och broderliga tröstande, lärt sig betydelsen av att »de som med allvar vilja vara kristna» (Luthers ord) också känna sin gemenskap och sitt ansvar. Och folkkyrkorna ha i sin tur i själva verket haft den största inverkan på alla föreningskyrkor, som

nått någon större utbredning och livslängd. De ha alltmer lärt sig, att de då mer eller mindre måste upptaga folkkyrkornas arbetsmetoder och släppa av på den exklusivitet, som eljest alltid från början så starkt präglat dem. Så har under tidernas lopp faktiskt, i varje fall på många håll, skett en utjämning mellan dessa båda typer. Därmed är ej sagt att de skulle uppgå i varandra eller att detta skulle vara det mest önskvärda. De kunna gott behövas vid sidan av varandra och till komplettering av varandra.

Men vad som däremot är absolut och ofrånkomligt nödvändigt är att de båda samfundsformerna icke genom inbördes bitter fejd föröda den kraft, som skulle kommit kristenhetens gemensamma sak till godo.

Tidens trångmål och hårda nöd är sannerligen sådan, att icke blott alla kristna eller rättare alla som vilja vara kristna, utan ock alla, som överhuvud vilja, att vårt släkte skall söka andra ledstjärnor än guldets och maktens och den förödande njutningens, måste känna sin frändskap och hålla samman. Så mycket mer då de, som vilja låta sig drivas av Kristi ande. Nu är det nödvändigare än någonsin att vi, mitt ibland alla olikheter och all mångfald, lära oss förnimma mera, mycket mera av kristenhetens endräkt. Det kan icke nekas, att insikten härom har vuxit sig starkare på många håll. I Sverige synes läget icke så löftesrikt. Jag skall gärna erkänna, att de s. k. frireligösa här i landet särskilt i äldre dagar blivit föremål för mycken hårdhänt och orättfärdig behandling från svenska kyrkans sida. Och jag kan väl förstå att sådant groll kan bita sig fast i sinnena. Men visst är att de erkännanden, som då höllos inne, numera i rikt mått, icke minst just från ledande håll i vår kyrka komma de frireligiösa till del. Det ser — lyckligtvis icke alltid men — *stundom* ut, som om man på detta håll ville hålla sig kvar i en kampställning, som nu förlorat all verklig grund.

Det är mer än betänkligt, när man kan få se även ledande personer bland de s. k. frikyrkliga sluta sig samman med dem som på intet sätt dölja sin fiendskap mot kristendomen för att komma den svenska kyrkan till livs eller efter förmåga försvaga hennes ställning. Jag vädjar icke till de frireligiösas röster, utan till deras *kristna samveten*. Betänker man vilka följder en dylik allians måste få för kristendomsundervisningen i landet — oändligt mycket annat att förtiga? Jag vill ej gärna tänka annat än att en dylik stridsställning — hur egendomligt det än ter sig — grundar sig på god tro. Och denna »goda tro», skulle då vila på denna dubbla förutsättning: dels

att »statskyrkoformen» är en ovärdig form för en kristen kyrka och dels att den samfundsform, som de frireligiöse praktisera, är den enda »bibliskt berättigade» — är den enda som befinner sig i överensstämmelse med den »bibliska församlingsprincipen», såsom slagordet brukar låta. Och det är ju klart att om den egna organisationsformen skulle vara den enda berättigade, så äro alla andra lindrigast sagt mindervärdiga och kunna alldeles icke få påräkna något verkligt erkännande. Man intar i så måtto samma position som påvekyrkan.

Men ingen av dessa båda förutsättningar håller i själva verket streck. För att börja med den sistnämnda vill jag gärna och oförbehållsamt erkänna, att den föreningskyrkliga samfundsformen äger kristligt berättigande (ehuru den säkerligen icke återger det urkristna »kyrkoidealet»). Men den är ingalunda den enda kristligt berättigade. Vad man här vill är att i möjligaste mån imitera de ordningar, som voro gällande i de första kristna församlingarna. I möjligaste mån. Det finnes i själva verket ingen nutida församlingsordning, som gör detta helt och hållet. Det går helt enkelt icke. Och det behövs heller icke. Bibeln är, Gud vare tack, ingen kyrkolagsförordning. Den är någonting långt mera och rikare. Den är vittnesbördet om Guds kärleks uppenbarelse. Ordningar och organisationer äro ej det oföränderliga i kristendomen. Det är något annat som är oföränderligt, och detta är Jesus Kristus, vilken är densamma i går, i dag och i all evighet. Och vad som kan och skall fordras av organisation och ordningar är blott detta, men också nödvändigt detta: att de i varje särskild situation skola tjäna Honom och Hans ande. Och om *det* samfund har kristligt berättigande, som vill åstadkomma en förening av dem som gjort besläktade kristliga erfarenheter, så har verkligen icke *det* samfund mindre kristlig kvalitet, vars hela — jag säger icke organisation utan — konstitution ingenting annat vill än återspegla och vara ett uttryck för evangeliets egen art, då det syftar att nå så långt som möjligt och så djupt som möjligt.

Därmed är också den andra invändningen berörd: den som anklagar vår kyrka för att hon är statskyrka. Det väsentligaste, det djupast karaktäristiska för vår kyrka är icke detta att hon är förbunden med staten, utan det är det nu sagda: att hon har denna folkkyrkokaraktär, d. v. s. bygger på intet annat än på evangeliet självt och därmed alltigenom vill bära den öppna fadersfamnens prägel. Att hon sedan har stått och fortfarande står i ett nära samband med den svenska staten — det är en sak som rör hennes yttre

organisation, icke hennes inre konstitution. Det är visserligen något viktigt, men icke det djupast avgörande. Och det är något som *kan* vara både oklanderligt och hälsosamt. Hon — kyrkan — har däri ofta haft en hjälp i sin gärning att tjäna evangeliets sak. Om det nu skall förbliva en dylik hjälp, det beror helt och hållet på hurudana förhållandena bliva. Skulle staten vilja lamslå hennes verksamhet i evangeliets tjänst och lägga hinder i vägen för det som är hennes egentliga livsgärning eller maktfullkomligt gripa in i hennes mest interna angelägenheter — då är det klart att det för *kyrkan* själv måste bli ett livsintresse att få de band som binda henne vid staten lossade.

Vi skola räkna med en dylik möjlighet — utan att på något sätt söka provocera fram den — likaväl som vi måste räkna med en *möjlighet* att staten å sin sida skulle kunna vilja taga initiativet till ett lossande av banden med kyrkan. Det egendomliga i den närvarande situationen ligger däri, att man onekligen från statsmaktens sida har kunnat finna tendenser i båda dessa riktningar: både till maktfullkomlighet gentemot kyrkan och till en ringaktning av hennes egentliga livsgärning, som skulle kunna tänkas mynna ut i krav på »skilsmässa». Tiden får utvisa, om sådant är övergående fenomen eller icke. Jag skall icke här gå närmare in på dessa ömtåliga frågor. Säkert är, att situationen av kyrkan kräver den allra största uppmärksamhet: icke någon ömtålig månhet om äran — ty kyrkans ära består endast och allenast i att tjäna — men fastmera obruten omsorg om att icke taga skada till sin själ.

En sak vill jag emellertid betona såsom det allra viktigaste, när vi se en oviss framtid till mötes. *Även om* det skulle komma till vad man brukar kalla en skilsmässa mellan kyrka och stat, så skulle vår kyrka icke fördenskull inrikta sig på att bliva en föreningskyrka. Den skulle i stället, trots alla svårigheter, med all makt arbeta på att fortfarande som hittills vara en folkkyrka. Den kan ej släppa detta ideal. Ej därför att den skulle ringakta föreningskyrkorna. Men därför att den sett storheten och rikedomen i det ideal, som besjälar den. Ingen som har sett och förstått, vad detta ideal innebär, kan sedan svika det utan att svika sin plikt. Vi måste arbeta efter vår egen art, måste söka förvalta det pund, som blivit oss givet.

Vi måste sörja för att vår kyrka alltfort får äga den vida och breda anläggning som den har, att den får bära den öppna fadersfamnens prägel, att den icke får vara så rädd för någonting, som för att den

genom sitt förvållande skulle komma att lägga hinder i vägen för evangeliets verk i människors hjärtan, skulle kunna komma att utsläcka den rykande veken. Och vi skulle heller aldrig kunna släppa den sidan av uppgiften, som medvetet tar sikte på samhällsliv och kultur — nu mindre än någonsin. Vi måste medvetet och direkt inrikta oss på att där skaffa rum för Jesu Kristi ande — till och med utan alla förment kloka uträkningar, om det vi vilja skall vara möjligt eller ej. Vi måste ta denna ställning i åtlydnad för evangeliet, sådant vi fatta det, i åtlydnad för evangeliets vilja att vara surdegen som genomsyrar hela degen. Och därjämte i förvissning om att det är intet — säger intet — som vårt släkte för sitt liv mera behöver än just detta, att Jesu Kristi ande må bli den segrande makten i dess liv.

Och vi behöva ej nedslås av misströstan, även om det skulle än mera mörkna över vägen — under *en* förutsättning nämligen: om vi bedja och arbeta och betänka, att Guds nåd är varje morgon ny.